

Barbara Beuys

MALA ZIMETBAUM
HELDIN VAN AUSCHWITZ

Leven en verzet

Met een voorwoord van prof. dr. Herman Van Gothem

Uit het Duits vertaald door Joost Zwart

INHOUD

Voorwoord door prof. dr. Herman Van Goethem	11
1 WAT DE GEBOORTEAKTE VERTELT	15
<i>20 januari 1918: Mala, het jongste kind van een Joods-Pools gezin, wordt in Brzesko geboren – Het centrum heeft nog altijd zijn burgerlijk-vriendelijke karakter behouden</i>	
2 HOE DE JODEN NAAR POLEN KWAMEN	21
<i>Een uniek succesverhaal, waar in de negentiende eeuw een bitter einde aan kwam</i>	
3 OP NAAR MAINZ	29
<i>De ouders verhuizen met drie kinderen naar de Rijn – De liberale en orthodoxe Joodse gemeenten zijn onderdeel van de welvarende samenleving in Mainz – De Eerste Wereldoorlog doorkruist alle plannen</i>	
4 TUSSENSTATIONS	38
<i>Terug in Brzesko – Vader Pinkas Zimetbaum gaat naar Ludwigshafen</i>	
5 ANTWERPEN: GEKOMEN OM TE BLIJVEN	45
<i>Een chronologie van het weerzien</i>	

- 6 MALA'S NIEUWE THUIS 48
Een kosmopolitische metropool: levenslustig, economisch succesvol en modern – Hier bevindt zich de grootste Joodse gemeenschap van België – Succesvol op een gerenommeerde gemeentelijke school – Een baan in een modezaak
- 7 TEGENSTELLINGEN CREATIEF VERBINDEN 58
Onderdompeling in de westerse cultuur – Vrije tijd in de zionistische jeugdbeweging
- 8 RIJKSKANSELIER DOOR DEMOCRATISCHE VERKIEZINGEN 63
Adolf Hitler en het nationaalsocialistische Duitsland
- 9 BOYCOT ALS 67
De Joodse gemeenten in Antwerpen verdedigen de 'rechten van de Joden' – Bij Vlaams-nationalisten in burgerlijke kringen groeit de Jodenhaat – Joodse vluchtelingen komen naar België
- 10 ANTWERPEN: CENTRUM VAN ANTI-JOODSE ORGANISATIES 74
Een vluchtelingengolf leidt tot nieuwe antisemitische ongeregdigheden – Een rijk Joods cultureel leven – De pers distantieert zich niet – De successen van Hitler-Duitsland worden een voorbeeld – Haar lievelingschanson komt uit Parijs
- 11 EEN VRIENDSCHAP BEGINT 82
Vanaf 1938 is Charles Sand steeds bij Mala te vinden – Na de Kristallnacht in Duitsland komt een nieuwe vluchtelingenstroom op gang – Gesloten grenzen – Wie erin slaagt het land binnen te komen, mag blijven

- 12 BRUUT GEWELD IN JOODSE WIJKEN 90
*De Antwerpse haven is open voor Joodse vluchtelingen – Met
 Hitlers inval in Polen begint de Tweede Wereldoorlog – Aanval
 op Denemarken – België is ervan overtuigd: ons gebeurt niets*
- 13 OORLOG: BEGIN VAN DE DUITSE BEZETTING - DE JOODSE
 GEMEENSCHAP WAARDEERT HET 'MINSTE KWAAD' 97
*De Duitse militaire autoriteiten zijn tot compromissen bereid
 – Het leven in het bezette Antwerpen normaliseert zich – De
 Jodin Mala houdt haar baan en geniet met Charles van haar
 vrijheid – Eerste Jodenverordening in oktober 1940*
- 14 BLIJVEND OPTIMISME 108
*Beroepsverboden niet beslissend – Het culturele leven bloeit
 – Georganiseerde geweldsuitbraak in de Joodse wijk – Is Mala
 actief in het Belgische verzet? – Joodse kinderen van school
 uitgesloten*
- 15 EERSTE OPENBARE RAZZIA, ANTWERPEN, JULI 1942 119
*Ook Mala draagt de gele ster – Ze kan naar de VS emigreren
 – Bord op ijssalon: 'Verboden voor honden en Joden'
 – Gearresteerd in Antwerpen-Centraal*
- 16 VAN FORT BREENDONK NAAR MECHELEN 124
*'Spreekt er iemand Duits?' – Werk in het nieuwe
 doorgangskamp – 'Het gaat goed met me' – 10.000 bevelen voor
 tewerkstelling – Transport I naar het onbekende*
- 17 DE EERSTE NACHTELIJKE RAZZIA'S 132
*Gezinnen worden uit hun woning geslagen – Een vluchtplan
 mislukt – Mala redt haar neefjes – Vervolging op straat*

- 18 MALA OP TRANSPORT X RICHTING HET OOSTEN 140
Honden blaffen, mannen brullen: ‘Raus hier!’ – ‘Uitkleden!’
 – Mala wordt nr. 19880 in het vrouwenkamp
 Auschwitz-Birkenau
- 19 DE WEG NAAR VERNIETIGING 144
*Madagaskar? – ‘Goed en juist’, vindt Hitler – Ook Siberië is
 geen oplossing – Er komen nieuwe plannen – De Duitse elites
 doen ijverig mee – Concentratiekamp Auschwitz is te klein – De
 oplossing heet Zyklon B*
- 20 BERLIJN STELT DEPORTATIEQUOTA VAST 156
*De Reichsbahn doet goede zaken – Tienduizend Joden in België
 krijgen een arbeidsbevel – Auschwitz krijgt een nieuw kamp
 voor vrouwen*
- 21 MET PRIVILEGES MENSENLEVENS REDDEN 161
*De macht van de SS-vrouwen is onbegrensd – Zonder
 Funktionshäftlinge gaat het niet – Mala stelt zich in dienst van
 de moordenaars en daders*
- 22 BOODSCHAPPER MALA LAAT ZICH NIET
 ONTMENSELIJKEN 172
*‘Meisjes, wees moedig!’ – Waar gaan die mensen in de
 vrachtwagen heen? – Nooit een klap in het gezicht – Lichter
 werk voor zieken en zwakken – De omstandigheden in het
 vrouwenkamp: miserabel, net als in alle andere kampen*
- 23 WE BLIJVEN ONSZELF 185
*Mala verspreidt het laatste nieuws – Haar autoriteit helpt de
 gedeporteerde Grieken – Minister Goebbels in het Berlijnse
 Sportpalast: radicaal uitroeien – De Franse taal roept
 herinneringen op*

- 24 MEER DAN TWINTIGDUIZEND GEVANGENEN
IN HET VROUWENKAMP 194
*Het nieuwe orkest speelt marsen voor het werk begint – Een
'familiekamp' voor Roma en Sinti – Vier crematoria draaien
dag en nacht – Briefkaart aan haar zuster*
- 25 HEEFT MALA CONTACT MET HET VERZET IN HET KAMP? 202
*Giza Weissblum vindt Mala in het kamp terug – Alma Rosé,
gedepoteerde topmusica uit Wenen, neemt het vrouwenorkest
over – Duizenden luisteren naar de concerten in het kamp
– Met riskante trucs tegen de dodenlijst*
- 26 HET BEGIN VAN EEN LIEFDE 218
*Mala Zimetbaum, Jodin, en Edward Galiński, een katholieke
Pool, volgen hun gevoelens – Ontmoetingspunt röntgenkamer
in het vrouwenkamp*
- 27 'MOEDIG TOT IN HET WAANZINNIGE' 222
*Mala blijft haar dubbelleven trouw – Een getekend portret
van haar – De moorddadige Hongarenactie begint – De vier
crematoria kunnen het werk niet meer aan – Het vluchtplan
voor drie wordt concreet*
- 28 EEN JOODSE VROUW ZAL DE VLUCHT
RISKANTER MAKEN 234
*Het vluchtmotief: de wereld vertellen wat er in Auschwitz
gebeurt – Mala wordt stiller en verdrietiger – Trots en haat
blijven – Edeks vriend wil niet mee op de vlucht – Mala
vertrouwt haar plannen aan vijf vrouwen en een man toe*

29	MALA EN EDEK ZIJN DE SS TE SLIM AF: DE VLUCHT UIT AUSCHWITZ-BIRKENAU LUKT <i>Edek draagt een SS-uniform, Mala de overall van een mannelijke gevangene – De overall verdwijnt in een korenveld – De SS'er begeleidt nu een leuke vrouw</i>	245
30	HET VROUWENKAMP IS ENTHOUSIAST <i>De SS-vrouwen zijn ontzet – Geen romantisch idee – Een briefje van Edek – Het rampzalige bericht</i>	249
31	IN EEN CEL IN HET DODENBLOK <i>'Ik was oneindig gelukkig' – Vriendelijke verhoormethoden en foltering – Niemand wordt verraden – Steun van andere gevangenen – Charles Sand, de ex-verloofde, een nummer in Auschwitz – In het mannenkamp wordt een galg opgericht</i>	256
32	DE STROP WACHT AL <i>Edek Galiński buigt niet – 'Leve Polen'</i>	268
33	DE ONVERGETELIJKE BLOEDIGE OORVIJG <i>Terug in het vrouwenkamp – Mala drukt een scheermes achterover – SS-blamage voor duizenden – 'Mijn zusters, wees niet bang!' – Genadeshot, gif of levend verbrand? – Een kracht voorbij de dood</i>	271
	Nawoord	279
	Dank	289
	Bronnen en literatuur	291
	Fotoverantwoording	305
	Personenregister	307

VOORWOORD

Het had de wapenspreuk van Mala Zimetbaum kunnen zijn: *plus est en vous*. Historica Barbara Beuys neemt ons op sleeptouw met het indringende levensverhaal van deze jonge Joodse vrouw die, uitgegroeid tot verzetsheldin, in september 1944 in Auschwitz zou worden ‘terechtgesteld’ – zeg maar vermoord.

Mensen komen en gaan, generatie na generatie, elk met een eigen levensverhaal dat langzaam in de mist van het verleden verdwijnt. Mala Zimetbaum leek voorbestemd voor het bestaan van gewone mensen, met lief en leed, met misschien wel het vooruitzicht op een huwelijk om dan, wie weet, haar liefde aan een volgende generatie door te geven. In 1942 had ze, als vierentwintigjarige vrouw, in elk geval al veel levenservaring opgebouwd. Ze was afkomstig uit Polen, Joodse, sprak vijf talen en werkte vanaf haar veertiende als hulp bij Maison Lilian, een uitgelezen Antwerpse modezaak. Breed had het gezin het niet; vader Pinkas Zimetbaum was blind. Voor Mala was het leven, kortom, een intense leerschool.

De Duitse bezetting van België vanaf mei 1940 betekende een ongekende uitdaging. Barbara Beuys beschrijft de bedrieglijke normaliteit van de bezetting: in een land als België was het Duitse bezettingsbestuur aanvankelijk vrij mild. Joden werden vanaf het najaar van 1940 het voorwerp van systematische discriminatie, en langzaam verslechterde hun sociaal-economische situatie. Die verglijding was sluipend, en daarom verkeken zovelen zich erop. Een Jodenregistratie... Ach, werd op Poolse identiteitsbewijzen niet sowieso de godsdienst

vermeld? En zou misschien straks de oorlog niet met onderhandelingen worden beëindigd, waarna het Duitse leger zich zou terugtrekken en in beslag genomen bezittingen weer zouden worden gerestitueerd? De Belgen waren toch fatsoenlijke mensen, en lang niet alle Duitsers waren nazi's, toch?

In december 1941 roept de radicale trotskist Henri Mandel in een Antwerpse sluikkrant de Joden op om zich voor te bereiden om onder te duiken. De Duitsers zullen de Joden deporteren om ze te vernietigen, aldus Mandel; het komt er dus op aan om klaar te staan. 'Vergeet niet dat Gij geen waarde moogt hechten aan een zoogezegd "wettig" bestaan, wat U in feite met den ondergang bedreigt! De illegaliteit is weliswaar geen aangenaam avontuurtje, maar een ernstige zaak die voorzichtigheid en volharding vereischt. (...) Het is hoog tijd dat Gij eindelijk van het lot der Joden in het Derde Rijk en Polen de nodige lessen voor Uzelf trekt! Wacht niet tot het te laat is!'

Henri Mandel is een roepende in de woestijn. Ach, die trotskisten, denken de meeste Joden schouderophalend. Ze vergissen zich schromelijk.

Wanneer Mala in Antwerpen wordt opgepakt, op 22 juli 1942, weet ze wel beter. Op 18 september belandt ze in het slavenkamp van Auschwitz-Birkenau. Ineens is ze in een vreselijke nachtmerrie beland. Maar ze blijft pal overeind staan, om zichzelf steeds weer te overstijgen.

Mala weet zich in een bijzondere positie te manoeuvreren. Met haar talenkennis werpt ze zich op als vertaalster en koerier in de kamporganisatie. Daarmee wordt ze getuige van al wat zich er afspeelt. Matuur en slim, maar ook ijzersterk stelt ze zich tegenover de SS'ers, aldus Margita Schwalbová, 'correct, koel, afstandelijk' op. Ze verwerft een positie waarin ze hier en daar levens kan redden, kan helpen, ondersteunen, moed geven. De pagina's die Barbara Beuys hieraan wijdt, zijn beklemmend en ontredderend. Misschien vooral omdat Mala erin moet

berusten dat ze alleen in de marge soms iets kan doen, terwijl ze ‘het systeem’ mee draaiende houdt. Maar wel als medemens, vervuld van liefde.

Mala is echter ook een Griekse wraakgodin. Ze ontsnapt, maar wordt opgepakt. Een executie is onafwendbaar. Ronduit heroïsch is de wijze waarop ze de zeer vele aangetreden vrouwen alsnog moed geeft door haar terechtstelling in de war te sturen en de kampoverste een klap in het gezicht te geven.

Door wie ze werd en wat ze deed roept Mala Zimetbaum niet alleen ontzag, eerbied en bewondering op. Haar verhaal moet ook worden vastgelegd en verspreid, om eenieder blijvend te inspireren. En dat doet dit boek met verve.

Herman Van Goethem
Rector Universiteit Antwerpen
April 2024

WAT DE GEBOORTEAKTE VERTELT

20 januari 1918: Mala, het jongste kind van een Joods-Pools gezin, wordt in Brzesko geboren – Het centrum heeft nog altijd zijn burgerlijk-vriendelijke karakter behouden

1918

De familie was paasbest gekleed, de stemming was plechtig maar feestelijk, gemengd met nieuwsgierigheid. Kaarsen brandden. In de Hebreeuwse Bijbel roept Psalm 121 op deze vreugdevolle dag op tot gebed: 'De Heer is je wachter / (...) De Heer behoedt je voor alle kwaad / hij waakt over je leven, / de Heer houdt de wacht / over je gaan en je komen / van nu tot in de eeuwigheid.' Een week eerder, op 20 januari 1918, een zondag, had Chaja Feigel Schmalzer in het stadje Brzesko, zo'n 55 kilometer ten oosten van Krakau, thuis haar zesde kind gebaard. Volgens de Joodse kalender was het op 7 sjevat 5678. Het is heel goed mogelijk dat haar man, Pinkas Zimetbaum, tijdens de geboorte zijn vrouw bijstond door psalmen te bidden.

Omdat het een meisje was, vond de plechtige naamgeving op 26 januari 1918 plaats. Gewoonlijk verkondigt de vader de naam van een meisje in de week na haar geboorte tijdens de sabbatdienst in de synagoge. Maar ook voor vrome, traditiegetrouwe Joden bestaan er uitzonderingen. In dit geval werd de naamgeving thuis gevierd en door de autoriteit van de naamgever bekrachtigd. Deze en alle volgende informatie over de viering is nauwkeurig opgetekend op de geboorteakte, die in Brzesko bewaard is gebleven.

Josef Schmalzer, de grootvader aan moederszijde, gaf op 26 januari 1918 in aanwezigheid van de ouders en hun andere kinderen zijn

kleindochter de naam Malke, Hebreeuws voor ‘koningin’. Hij bekleedde het ambt van sjammes – Jiddisch voor ‘dienaar’ – in een van de vier stenen synagogen van Brzesko.

De sjammes is verantwoordelijk voor een soepel verloop van de religieuze diensten in een Joodse gemeente, hij zorgt voor de synagoge en onderhoudt het sociale weefsel. Deze taken kunnen alleen door een voorbeeldig religieuze Jood worden uitgeoefend, en dat was Josef Schmalzer, zoals ook blijkt uit zijn grafsteen op de Joodse begraafplaats van Brzesko. De in 1925 gestorven sjammes vervulde niet alleen alle geboden van God, maar hij ‘hield van de Thorageleerden en koesterde zich in hun schaduw (...) en zijn ziel steeg ten hemel.’ (De Thora – ‘leer’ – omvat de vijf boeken van Mozes en is het eerste deel van de Hebreeuwse Bijbel.)

Herinnering is een belangrijke pijler van de Joodse identiteit, of het nu om de geschiedenis van de Joden door de millennia gaat, of om de generaties van de familie waar iemand uit stamt. De dood beëindigt het leven niet.

Het pasgeboren meisje moest naar de wens van de grootvader een herinnering aan de familie zijn, want drie van haar overgrootmoeders droegen de naam Malka respectievelijk Mala. De bronnen zeggen niets over welke naamvariant men in familiekring voor het kleine meisje gebruikte, maar in latere herinneringen had iedereen het over Mala, zodat die naam haar leven kenmerkt.

Twee zusjes en een broertje vieren samen met hun ouders op 26 januari 1918 de geboorte van Mala: Gittla (1908), Salamon Rubin (1909) en Marjem Jochwet (in 1914 in Mainz geboren). De vreugde over de kleine Mala was onverbrekkelijk verbonden met de herinnering aan Chiel (1906–1907) en Juda (1911–1914); deze jonggestorven kinderen zouden altijd als zoons en broers in de herinnering van het gezin blijven.

De ouders, Pinkas Zimetbaum en Chaja Schmalzer, werden beiden in 1881 in Brzesko geboren. In 1905 trouwden ze daar – in tweevoud. Het huwelijk werd niet alleen gesloten onder de *choepa*, het Joodse

huwelijksbaldakijn, maar ze trouwden ook voor de burgerlijke stand. Daarom kreeg Mala de status 'wettig' op haar geboorteakte mee.

Haar vader daarentegen gold voor de wereldlijke wet als onwettig kind omdat zijn ouders, Mala's grootouders Berl Hartman en Marjem Jochwet Zimetbaum, alleen voor de Joodse wet waren getrouwd. Het leidde tot verwarrende overheidsdocumenten over Mala's vader: de ene keer heet hij Pinkas Zimetbaum, de andere Pinkas Zimetbaum-Hartman. Mala, haar zusjes en broer maakten daar gebruik van: als volwassenen kozen ze naar eigen voorkeur voor Zimetbaum of Hartman als achternaam.

Op Mala's officiële geboorteakte worden zowel de wereldlijke als religieuze dimensie serieus genomen: 'Het kind werd door Chane Reiser, vroedvrouw te Brzesko, ter wereld gebracht.' Hoeveel aanzien dit vrouwelijke beroep in het Jodendom had, valt af te lezen aan grafstenen uit de middeleeuwen. Alleen bij vroedvrouwen werd het beroep na de dood op de grafsteen gebeiteld, en ook dat is een voorbeeld van de Joodse herinnering.

Het tweede boek van de Thora, Sjemot (Exodus), verhaalt over het moorddadige bevel van de farao aan de Hebreeuwse vroedvrouwen Sifra en Pua, die destijds net als het hele Joodse volk in Egypte leefden: 'Als het een jongen is, moet u hem doden; is het een meisje, dan mag ze blijven leven.' Maar de twee vrouwen verzetten zich tegen de vernietiging van hun volk en 'lieten de jongens in leven'.

Van het oude Egypte terug naar Brzesko, dat in een Oost-Europees cultuurlandschap ligt waar de Joodse bevolking al eeuwen haar stempel op drukte: Galicië. Toen Pinkas Zimetbaum en Chaja Schmalzer een relatie kregen in Brzesko, waar de meesten van hun voorouders vandaan kwamen, was er net iets verschrikkelijks, maar ook verbazingwekkends gebeurd. Verschrikkelijk was de brand die in 1904 was uitgebroken en waarbij alleen al meer dan driehonderd Joodse huizen in de as werden gelegd, terwijl het stedelijke leven tot stilstand kwam. Maar dankzij de daadkracht van burgemeester Henoeh Klapholz rees Brzesko in de jaren daarna als een gemoderniseerde en vernieuwde stad als een feniks uit

zijn as op. Dat was om nog een tweede reden verbazingwekkend: want met Henschel Klapholz leverde de Joodse meerderheid van Brzesko voor de eerste – en enige – keer de burgemeester. Daarvoor was de eerste burger van de stad als vanzelfsprekend altijd een katholiek geweest, met een Jood als zijn plaatsvervanger.

De Joden van Brzesko hadden er geen moeite mee om bij de verdeling van de hoogste stedelijke ambten op de tweede plaats te komen. Ze wisten namelijk dat hun religieuze wereldbeeld en levenswijze door de christelijke minderheid werd geaccepteerd. Sinds generaties was dinsdag marktdag in het centrum van Brzesko. Uit de omgeving kwamen vooral Joodse boeren en handelaren met koetsen en karren om hun waren aan te bieden. Joden en christenen verdrongen zich tot zonsondergang bij de kraampjes en kochten en verkochten, wisselden na begroetingen nieuwtjes uit – een levendige plek vol vreedzame en gemoedelijke communicatie. Als een Joodse feestdag echter op dinsdag viel, zagen de christenen zonder morren van de markt af. Hetzelfde gebeurde op vrijdag: de zittingen van de gemeenteraad werden vanzelfsprekend voor zonsondergang beëindigd, want op dat tijdstip begon voor de Joodse raadsleden de sabbat, waarbij rust de hoogste religieuze plicht was.

Belangrijk voor het grotendeels conflictvrij samenleven was dat binnen beide bevolkingsgroepen de sociale verschillen beperkt waren. Op foto's in het regionale museum van Brzesko zijn ook de arme Joodse inwoners te zien, die in houten barakken woonden, nauwelijks werk hadden en vaak afhankelijk waren van hulp van de Joodse gemeenschap. Maar een flink deel van de Joodse bevolking hoorde tot de middenklasse. Het ging om ondernemers, kooplieden en ambachtslieden; er waren ook Joodse advocaten, rechters en artsen.

Wie tegenwoordig op het voormalige marktplein in het verzorgde centrum van Brzesko op een bankje gaat zitten, ziet dezelfde huizen die Chaja Schmalzer en Pinkas Zimetbaum zagen als ze op dinsdag naar de markt gingen of als hij zich naar de synagoge begaf: een kleurige verzameling huizen die geel, blauw, rood of roze zijn geschilderd, met decoratieve guirlandes in steen, grote omlijste ramen, spitse torens.

De huizen aan het marktplein zijn getuigen van een verleden waarin de vele Joden bijdroegen aan het aangename totaalbeeld van de stedelijke samenleving. Ze schroomden niet om hun geloof bij hun voorkeur zichtbaar te maken met een mezoeza – Hebreeuws voor ‘deurpost’. In een enkel deurkozijn van de huizen in de omgeving van de markt is nog het silhouet van een van deze slanke kokers bewaard gebleven. In een mezoeza bevindt zich een briefje met een van de centrale teksten van de Thora: ‘Hoor, Israë! De Heer is onze God; de Heer is de enige.’

In dit stedelijke milieu werd Mala Zimetbaum geboren; tien jaar lang zou het haar thuis zijn. Haar ouders bezaten geen eigen huis, zo blijkt uit de geboorteaktes van hun kinderen. Steeds is er een andere woning in Brzesko vermeld, maar alleen met een nummer, zodat niet te achterhalen valt waar in de stad het gezin woonde. De koopman Pinkas Zimetbaum hoorde niet tot de welvarende Joden van de stad. Het gezin kon zich enkel huurhuizen veroorloven.

Ieder feest komt ten einde, het tijdloze samenzijn is voorbij, het heden neemt zijn plaats weer in. Toen de volwassenen op die zondag 26 januari 1918 de kaarsen doofden, keerde het besef weer terug dat ze ook in het kleine, afgelegen Brzesko in een wereld leefden die uit het lood was geslagen. Er was een nieuwe ordening in de wereld op komst, afgedwongen door een oorlog die vanaf 1914 vooral Europa op zijn grondvesten deed schudden.

De mensen in Brzesko leefden in de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie, in een streek die tot eind achttiende eeuw als Galicië een onderdeel van Polen was. De meerderheid van de bevolking hoorde er sinds jaar en dag tot het Joodse geloof. In het vierde jaar van de oorlog leek die voor Oostenrijk en zijn bondgenoot Duitsland steeds zekerder op een nederlaag uit te lopen.

Voor de Joden van Brzesko was dat vooruitzicht ook met hoop verbonden. Ze herinnerden zich perioden ver in het verleden, diep in hun geheugen verankerd. De ruim vijf eeuwen durende geschiedenis van de Joden in Polen was een levendige erfenis die deze bevolkingsgroep begin twintigste eeuw met trots en zelfbewuste daadkracht vervulde.

Net als hun voorvaderen vertrouwden ze erop dat de God van Israël iedereen die nieuwe wegen insloeg zou begeleiden. Dit basisvertrouwen was bij alle Poolse Joden te vinden, ook bij Pinkas Zimetbaum en Chaja Schmalzer. Ze gaven het uiteraard aan hun kinderen door. Ook Mala Zimetbaums kijk op de wereld en haar eigen leven is voor een belangrijk deel door dit bewustzijn van het gemeenschappelijke Joodse verleden gevormd.

Oorspronkelijke titel:

Die Heldin von Auschwitz. Leben und Widerstand der Mala Zimetbaum

© Insel Verlag Anton Kippenberg GmbH & Co.KG, Berlin 2023

All rights reserved by and controlled through Insel Verlag Berlin.

© 2024 Nederlandse vertaling Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklink Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Joost Zwart

www.standaarduitgeverij.be

info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland

New Book Collective, Utrecht

www.newbookcollective.com

Eerste druk mei 2024

Vertaling: Joost Zwart

Omslagontwerp oorspronkelijke cover: Hissmann, heilmann, hamburg

Omslagontwerp Nederlandse cover: Armée de Verre Bookdesign

Omslagillustratie: Seven Resist – Disorder Rebel Store, Berlin

Auteursfoto achterplat: Isolde Ohlbaum

Opmaak binnenwerk: Armée de Verre Bookdesign

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 4088 2

D/2024/0034/51

NUR 686